

GÜMÜŞ, Bünyamin "Muhammed b. Suud Üniversitesinde İslam Hukuku Alanında Yapılan Doktora Tezlerinin Genel Değerlendirmesi", İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Samsun 2019, Sayı: 8, ss. 83-104.

MUHAMMED B. SUUD ÜNİVERSİTESİNDE İSLAM HUKUKU ALANINDA YAPILAN DOKTORA TEZLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Bünyamin GÜMÜŞ*

Özet: Suudi Arabistan'da birçok üniversitede İslami bilimler alanında çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmada Suudi Arabistan'ın en eski fakültelerinden birisi olan İmam Muhammed Bin Suud Üniversitesi İslami Bilimler Fakültesinde İslam Hukuku alanında çalışılan doktora tezlerinin genel analizini yapılmaya gayret edilmiştir. Yapılan genel analizde İslam hukukunun klasik üçlü tasnifi olan ibadat, muamelat, ukubat ve günümüz güncel tasnifi de göz önünde bulundurulmuştur. Ele alınan konularda hangi alanda yoğunlaştığını ve hangi alanların eksik bırakıldığını tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonunda ise genel bir değerlendirme yapılarak sona erdirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Muhammed Bin Suud Üniversitesi, İslam Hukuku, Doktora

General Evaluation of PhD Theses on Islamic Law in Imam Muhammed Bin Saud University

83

Abstract: Studies in Islamic sciences are being conducted in many universities in Saudi Arabia. In this study, a general analysis of doctoral theses in the field of Islamic Law has been tried in the Faculty of Islamic Sciences of Imam Muhammad Bin Saud University, one of the oldest faculties of Saudi Arabia. In the general analysis, the classical trilogy classification of Islamic law, worship, transactions, february and the current classification of contemporary is also taken into consideration. It has been tried to determine which areas are concentrated and which areas are left incomplete. At the end of this study, a general evaluation was completed.

Keywords: Saudi Arabia, Muhammed Bin Saud University, Islamic Law, PhD

GİRİŞ

Bu çalışmada 1953 yılında kurulan, Suudi Arabistan'ın ve Muhammed bin Suud üniversitesinin en eski fakültelerinden birisi olan Muhammed bin Suud Üniversitesi İslami Bilimler Fakültesinde, İslam Hukuku alanında yapılan doktora tezlerini tasnif etmeye çalıştık. Tasnifimizde İslam Hukukunun hem klasik hem de güncel tasnifini göz

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE İslam Hukuku Bilim Dalı, DİB, bnyngms@gmail.com

önünde bulundurduk. Çalışmamızın gayesi Suudi Arabistan'ın önde gelen bu üniversitesinde İslam Hukuku alanında hangi konulara daha çok yoğunlaşıldığı, hangi konulara fazla ihtimam gösterilmediği ve hangi konuların eksik bırakıldığını tespit etmektir. Bu gaye doğrultusunda ve yaptığımız tasnifler ışığında genel değerlendirmemizi ortaya koymaya gayret gösterdik.

Suudi Arabistan

Araştırmamızın amacı bağlamında incelediğimiz üniversitenin bulunmuş olduğu coğrafyayı kısaca tanımak yerinde olacaktır. "Kuzeyinde Ürdün, Irak ve Kuveyt, doğusunda Basra Körfezi, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri, güneyinde Yemen, güneydoğusunda Umman ve batısında Kızıldeniz'in bulunduğu ülkenin resmî adı Suudi Arabistan Krallığı olmakla birlikte coğrafi tanımdan ziyade "Arap yarımadasında Suudi ailesinin egemen olduğu bölge" anlamına gelen siyasî bir tanımdır. Resmî adı el-Memleketü'l-Arabîyyetü's-Suûdiyye olan devletin kurucusu Suûdî ailesinin Orta Arabistan'da varlığı XV. yüzyıl ortalarından itibaren bilinmektedir. Yüz ölçümü 2.149.690 km², nüfusu 25.000.000 (2008 tah.), başkenti Riyad (4.606.888), diğer önemli şehirleri Cidde (3.088.558), Mekke (1.421.715), Medine (1.039.73), Demmâm (849.868), Tâif (562.523), Tebük (502.743), Büreyde (434.538), Hüfûf (310.745), Müberrez (309.700) ve Hâil'dir (301.987). Yüz ölçümünün büyüklüğünden dolayı nüfus yoğunluğu azdır ve kilometre kareye ortalama on üç kişi düşer.

Etnik yapıyı % 90 Araplarla %10 Afrikalı ve Asyalılar oluşturur; halkın tamamına yakını Müslüman olan ülkede Vehhâbî mezhebi sıkı bir şekilde uygulanmaktadır. Doğu bölgesinde kendi geleneklerini kapalı bir biçimde sürdüren önemli sayıda Şîî bulunmaktadır.

Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık % 25'ine sahip olan Suudi Arabistan, önceleri göçebe kabilelerin yaşadığı fakir bir çöl ülkesi iken 1939'dan itibaren petrol yataklarının işletmeye açılmasıyla Ortadoğu ve dünya dengeleri açısından büyük önem kazandı ve güçlü bir ekonomik yapıya kavuştu. Suudi Arabistan, Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilâtı'nda (OPEC) en büyük ihracatı yapan ülke durumundadır ve dünya petrol üretiminin yaklaşık % 13'ünü tek başına gerçekleştirir. Petrol ve petrol ürünleri ülkenin toplam ihracatının % 90'ını oluşturur; bu sebeple petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ekonomiyi doğrudan etkiler. Petrol dışında

diğer önemli yer altı kaynakları doğal gaz, altın, bakır, kükürt ve gümüşür.”¹

“Eğitim alanında ise Suudi Arabistan’da ilk üniversite 1957’de Melik Suûd adıyla açıldı, bunu 1961’de Medine’de kurulan İslâm Üniversitesi takip etti. 1974’te İmam Muhammed b. Suûd İslâm Üniversitesi, 1975’te Melik Fehd Petrol Üniversitesi, 1981’de Mekke’de Ümmü’l-kurâ Üniversitesi açıldı. Kız Öğrenim Yüksek Bakanlığı’nın denetiminde bu üniversitelere bağlı, kızlara ait on üç fakülte bulunmaktadır. Son yıllarda üniversite sayısı on altıya ulaştı. Üniversiteler Yüksek Öğretim Bakanlığı tarafından idare edilmektedir. Bugüne kadar üniversitelerden yaklaşık 150.000 öğrenci mezun oldu. Üniversitelerde görev yapan 13-14.000 öğretim üyesinin yarısı yabancılardan oluşmaktadır. Kral Fehd b. Abdülazîz döneminde eğitime bütçeden daha fazla pay ayrılmaya başlandı. Bugün eğitime ayrılan pay gayri sâfi millî hâsılanın %7’sini oluşturmaktadır. Kral Abdullah’ın 2005’te başlattığı eğitim seferberliği çerçevesinde üniversitelere yatırım yapılmaya başlandı. Ayrıca binlerce öğrenci burslu olarak yurt dışına gönderildi.”²

İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi

1950 yılında kral Abdülazîz el-Suud Suudi Arabistan müftüsünden Riyad Bilim Enstitüsünün açılışını yapmasını istedi. Bu enstitünün açılış İmam Muhammed bin Suud üniversitesinin kurulmasına vesile oldu. Riyad Bilim Enstitüsünün açılışının ardından çeşitli enstitüler de tesis edildi. Kurulan enstitülerin hepsi yükseköğretim kuruluna bağlıydı. Bu kuruluşlardan sonra tüm enstitüler müstakil bir üniversite haline getirilip Muhammed bin Suud ismi verildi. Müstakil hale gelen üniversitede lisan ve yüksek lisan eğitimi verilmeye başlandı. Muhammed bin Suud Üniversitesi şer’i ilimler, dil bilimleri ve sosyal bilimler ile öne çıkan bir üniversitedir. Tüm gayretiyle diğer ilimlerde hizmet etmeye çalışan üniversite bunun için de çeşitli fakülteler ikame etti. Bu fakülteler yabancı dil bilimleri, iktisat, idari bilimler, mühendislik, istatistik, fen, tıp, iletişim bilimleri fakülteleridir.

¹ Kurt, Halil, “Suudi Arabistan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, , İstanbul, 2009, c. XXXVII s. 580.

² Kurşun, Zekeriya, “Suudi Arabistan”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, c. XXXVII, s. 581.

İmam Muhammed bin Suud üniversitesi günümüz itibariyle büyümeye devam etmektedir. Birçok yüksek lisans enstitüleri açmıştır. Yüksek Yargı Enstitüsü, Yüksek Dini Danışmanlık Enstitüsü ve yabancı öğrencilere Arapça konuşmayı öğretmek amacıyla on iki şube ayrılmıştır. Bayanlara özel ayrılmış büyük bir ilmi merkez tesis edilmiştir. Bu tesis Muhammed bin Suud üniversitesine ait olmakla birlikte ismi kral Abdullah bin Abdülaziz konulmuştur. Bu merkezde 80 ayrı ilmi bölüm, birçok dekanlık, araştırma merkezleri ve sosyal hizmet alanları kurulmuştur. Ahsa isimli ilde şube açılmış ve Suudi Arabistan'ın 13 ilinde 66 ilmi merkez eğitim vermeye devam etmektedir. Muhammed bin Suud Üniversitesinin Endonezya, Cibuti, Japonya gibi yurt dışında da şubeleri mevcuttur.³

İslami Bilimler Fakültesi (Şeriat Fakültesi)

1953 yılında kurulmuştur. Muhammed bin Suud üniversitesinin ve Suudi Arabistan'ın en eski fakültelerinden birisi olma unvanına sahiptir. 1974 yılında İslami Bilimler Fakültesi, Şeriat Fakültesi ve Usulü Din Fakültesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 1975 yılında yüksek lisans eğitimi vermeye başlanmıştır.

Günümüzde İslami Bilimler Fakültesi 4 bölümden oluşmaktadır.

- 1-Şeriat İlimleri
- 2-Usulü'd-Din
- 3-Yüksek Dini Danışmanlık
- 4-İslam İktisadı

Bu bölümler lisan, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim vermektedir.

İmam Muhammed bin Suud üniversitesinin kuruluşundan bu yana öğrenci sayısı artmaktadır. Kurulduğunda 22 öğrencisi bulunan üniversitede bugün 8 bin öğrenci eğitim görmektedir.⁴

Usul

Fıkıh ilmi usul ve füru olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Fıkıh usulü genel anlamda müçtehidin bir mesele karşısında hüküm verirken izlemiş olduğu metodu ifade eder. İstilahtaki

---

³ <https://imamu.edu.sa/about/Pages/aboutimamu.aspx>

⁴ <https://units.imamu.edu.sa/colleges/sharia/profile/Pages/default.aspx>

tanımı ise “Müçtehidin şer’i ameli hükümleri tafsili delillerden çıkarmasını mümkün kılan kaideler”⁵ şeklindedir.⁶ Tanımdan da anlaşıldığı üzere hüküm çıkarmaya (istinbat) yarayan ve bunu da temellendiren bir ilimdir. Fıkıh Usulü delillerden hüküm çıkarma metodunu, delillerin hüccet olma bakımından derece ve durumlarını inceler. Kur’an’ın hüccet oluşunu, Sünnetten önce geldiğini ve şeriatin aslını teşkil ettiğini, zannî ve kasdi delili, nasların zahirleri arasında bir çatışma olduğu zaman gidilecek yolu gösteren metodu, çeşitli ibarelerin delalet derecelerini, hâss ve âm lafızların mertebelerini açıklar. Daha sonra mükelleflere (şahıslara) geçer; vâcipleri yerine getirmesi, haramlardan sakınması, emir ve nehiylere riayeti derecesinde karşılık görmesi bakımından şer’i hükümlerin kimleri içine aldığını bildirir. Bundan sonra da Şeriati bilmeme, yanılma, unutmaya gibi şahsiyete arız olan hallerin etkisini, şahsın sorumluluğunu azaltan veya ortadan kaldıran durumları tespit eder.

Bu çalışmamızda İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde fıkıh konusunu ele alan doktora tezlerinin usul ile ilgili olanlarını kendi imkanlarımız nispetinde tespit etmeye çalıştık. Bu çerçevede ele alınan tezler aşağıdaki gibidir:

Fıkhi hükümlerde korkunun tesiri⁷, şer’i hükümlerde güç yetirebilmenin belirtileri⁸, İslam fıkında eserlerin hükümleri⁹, kul haklarında yükümlülüğün inşası¹⁰, İslam fıkında zorlama¹¹, İmam Malik’in Medine ehlinin ameli üzere bina ettiği meseleler,¹² İslam fıkında izin,

---

⁵ Şaban, Zekiyuddin, *Usulu’l-fıkhi’l-islamiyyi*, İrşad Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 10.

⁶ Ayrıca Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, t.y., c. I, s. 38; Koçak, Muhsin, *Fıkıh Usulü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 21.

⁷ İbrahim bin Yahya Uteyf, *Asaru’l-haafi fi’l-Ahkamil Fıkhiyye*, Riyad, 1988.

⁸ Nasir bin Muhammed el-Meni’, *Eseru’l-İstitaati fi’l Ahkami’s-şer’iyyeti*, Riyad, 1988.

⁹ Abdullah bin Ahmed er-Ramih, *Ahkamu’l-asar fi’l-fıkhi’l-İslamiyyi*, Riyad, 2007.

¹⁰ Hasan bin Ahmed el-Gazali, *İnşau’l-iltizami fi hukuki’l-ibadi*, Riyad, 1989.

¹¹ Salih bin İbrahim el-Cudeyi, *el-İcbar fi’l-fıkhi’l-islamiyyi*, Riyad,

¹² Muhammed bin el-Medeni, *el-Mesailu’l-leti benâha’l-imam Malik ala ameli ehli’l-medineti tesvikan ve diraseten*, Riyad, 1988.

ruhsat ve etkileri¹³ şer'i olarak affedilen (ma'fuvvu anı)¹⁴ gibi usul ile ilgili tez çalışmaları yapılmıştır.

İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde yapılan usul çalışmalarının sınırlı olduğunu görmekteyiz. Fıkıhın iki ana başlığından birisi olan usul alanına pek bir yoğunluğun olmadığını söyleyebiliriz. Usul alanının büyük bir bölümünü ifade eden lafızlarla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır ancak yapılan çalışmalar içerisinde çeşitli bir takım sebeplerin hüküm vermede olan etkilerinin incelenmesi çalışmaların ortak paydası olmuştur. Tez çalışmalarında hüküm verme hususunda hükümlere taalluk eden dış etmenlerin etkisi üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Diğer bir yandan usul alanında aşırı bir yoğunluğun olmamasının sebebi olarak fıkıh usulünün meselenin teorik bölümünün bir ifadesi olması zikredilebilir.

Furû

Fıkıhın ikinci ana başlığı olan furû fıkihtan kastedilen usul kaidelerine göre kaynaklardan çıkarılıp ortaya konan hükümlerdir. Yani müçtehidin usulü fıkıh ile ortaya koyduğu hükümler fûru fıki ifade eder. Furû fıki hayatın içerisinde tatbiki olarak da mevcut bulunduğundan dolayı tez konularında daha revaçta olmuştur. Bu bağlamda fûru fıki kitapları usul kitaplarına kıyasla daha hacimli olmuştur. Fûru fıki kitapları incelendiğinde görülecektir ki İslam hukukçuları, bütün teliflerinde bablar ve fasıllar arasında hukuki ve mantıki bir bağ kurmuşlar ve belirledikleri bir sistem çerçevesinde hükümleri kitap bab ve fasıllara ayırmışlardır. Kurulan bu sistemde fûru fıki iki ana kısma ayrılmıştır.

Kul ile Allah arası ilişkileri düzenleyen hükümler/İbadât:

İbadetler her ne kadar karşılıksız bir şekilde eda edilen eylemler olsa da insan ile yaratıcı arasındaki ilişkiyi tertip ettiğinden dolayı hukuk bağlamında değerlendirilmiştir. İslam hukukunu diğer hukuklardan ayıran en önemli özelliklerden birisi de böyle bir ilişkiyi hukuk bağlamında değerlendirilmesidir. Bu başlık altında namaz, oruç, zekât, hac, itikâf, kurban gibi ibadetler ve bunlara taalluk eden tali meseleler ele alınmaktadır.

Muhammed b. Suud Üniversitesinde yapılan doktora çalışmalarını incelediğimizde ibadet konularıyla ilgili şu tezleri görmekteyiz; Hac

---

¹³ Ali bin Hüseyin Sevadi, *el-İznu ve'l-icazetu ve eseruhuma fi'l-fıki'l-islamiyyi*, Riyad, 1988.

¹⁴ Vefa binti Abdilaziz es-Suveylim, *el-Ma'fuvvu anı şer'an*, Riyad, 1988.

hususunda güncel meseleler,¹⁵ zekât hususunda güncel meseleler,¹⁶ Hanbeli mezhebinde namaz meselelerindeki müfredat,¹⁷ zekatın vücubiyetinde mülkiyetin tesirleri¹⁸, para ve ticaret mallarının zekâtı,¹⁹ ibadetler konusunda mekâna taalluk eden fıkhi hükümler,²⁰ Hidayetu's-s'alik ila ma'rifeti'l-menasiq isimli hac bahsini konu alan eserin tahkiki²¹, borçların zekatı ve güncel uygulaması²², şerhu'l-umdeti li'bni Teymiyye adlı eserdeki hac ve umre menasiklerinin incelenmesi²³, Hanbeli mezhebinde taharet bahsinin müfredatı²⁴, İmam Ayni'nin kitâbu'l-mustecme' fi şerhi'l-mecma' isimli eserinin ibadat bölümünün tahkiki²⁵, Hanbeli âlimi İmam Samiri'nin Kitabu'l-mustev'ib adlı eserinin ibadet bölümünün tahkiki²⁶, ibadet ve aile ahkamı hususunda kadına özel güncel meseleler²⁷, teyemmümün gerekliliği hususunda İslam fıkında araştırmak²⁸ Zekât bağlamında, İslam fıkında meyvelerin²⁹, bitkilerin ve ağaçların hükümleri³⁰, Hanbeli mezhebinin ibadat bahislerindeki müfredatı,³¹ ibadetler hususunda şer'i müddetler³²,

---

¹⁵ Ali bin Nasir el-Şel'an, *el-nevazilu fi'l-hacci*, Riyad, 2003.

¹⁶ Abdullah bin Mansur el-Kufeyli, *el-nevazilu fi'z-zekati*, Riyad, 2004.

¹⁷ Fehd bin Abdirrahman el-Meşal, *el-Müfredatu fi mezhebi'l-hanebiletü fi mesaili's-salati*, Riyad, 1993.

¹⁸ Salih bin Muhammed el-Müslim, *Eseru'l-milki fi vucubi'z-zekati*, Riyad, 2003.

¹⁹ Halife bin İbrahim el-Zureyr, *Zekatu'l-esman ve urudu't-ticareti ve ma fi hukmiha*, Riyad, 1978.

²⁰ Fuad bin Süleyman el-Guneym, *el-Ahkamu'l-fikhiyyetu'l-müteallikatu bi'l-mekan fi'l-ibadat*, Riyad, 1991.

²¹ Salih bin Nasir el-Huzeym, *Tahkiku Hidayeti's-s'alik ila ma'rifeti'l-menasiq*, Riyad, 1980.

²² Abdullah bin Hasan Âli'ş-Şeyh, *Zekatu'l-duyûn ve tatbikatuha'l-muasiratu*, Riyad, 2004.

²³ Salih bin Muhammed el-Hasan, *Menasiku'l-hacci ve'l-umreti min kitabi şerhi'l-umdeti libni Teymiyye*, Riyad, 1980.

²⁴ İbrahim bin Abdillâh el-Aclan, *el-müfredatu fi mezhebi'l-hanebiletü fi't-tahareti*, Riyad, 1989.

²⁵ Muhammed bin Hasan Ali Ubeyri, *Tahkiku ve dirasetu kısmi'l-ibadâti min kitâbi'l-mustecme' fi şerhi'l-mecma' li'l-ayni*, Riyad, 1987.

²⁶ Musaid bin Kasım el-Falih, *Kitabu'l-mustev'ib li's-samiri el-Hanbeli el-kısmu'l-evvel mine'l-kitabi'l-ibadat tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1981.

²⁷ Mina binti Racih el-Racih, *el-nevazilu'l-muhtassatu bi'l-mer'eti fi'l-ibadat ve ahkamu'l-usreti*, Riyad, 1998.

²⁸ Abdullah bin Gudeyr et-Tuveyciri, *et-Taharri fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2003.

²⁹ Abdulaziz bin Muhammed el-Gamidi, *Ahkamu's-simar fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1997.

³⁰ Salih bin Ahmed el-Veşiy, *Ahkamu'n-nebati ve'ş-şeceri fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1990.

³¹ Süleyman bin Salih el-Gays, *el-Müfredatu fi mezhebi'l-hanebiletü fi mesaili'z-zekati ve's-siyami ve'l-tikafi ve'l-menasiki ve'l-çihadi*, Riyad, 1993.

³² İbrahim bin Nâsir el-Hamud, *el-mudedu'ş-şer'iyyetu fi'l-ibadati ve'l-muamelat*, Riyad, 1984.

Menahicu't-tahsil ve netaicu lataifi't-tevil fi keşfi esrari'l-mudevveneti isimli eserin başından başlayarak itikâf bahsinin sonuna kadar olan bölümün³³ve zekât bahsinin³⁴ tahkik çalışmaları, Ahmet bin Hanbel'in Esrem rivayetiyle aktarılan rivayetlerden namazın sıfatı bahsi³⁵ ve oruç bahsinin³⁶ tahkik çalışmaları, İhtiyaratu İbni Teymiyye el-fikhiyye adlı eserin zekat bahsinin,³⁷ oruç bahsinin,³⁸ taharet bölümünün,³⁹ tahkik çalışmaları, kâdi ebi'l-Hasan Ali bin Ömer el-Bağdadi'nin Uyunu'l-edilleti fi'l-mesaili'l-hilaf beyne fukahai'l-emsar adlı eserinin taharet bölümünün tahkik çalışması,⁴⁰ Hanbeli alimi Samiri'nin Kitabu'l-mustev'ib adlı eserinin ibadat bölümünün tahkik çalışması⁴¹ İslam fıkında denizin hükümleri⁴² yapılan doktora tezlerine konu edilmiştir.

Yapılan çalışmaları incelediğimizde ibadat bahsinin muhteva etmiş olduğu konular bağlamında kaleme alınan tezlerin kurban, namaz ve taharet ibadetleri hususunda çok fazla olmadığını görmekteyiz. Bununla birlikte ele alınan konular içerisinde odaklanılan kısmın hac ve zekât bahisleri olduğunu görüyoruz. Suudi Arabistan'ın hac ibadetinin merkezi olması ve Suud halkının refah seviyesinin yüksekliği bu iki konunun üzerinde yoğunlaşılmasını beraberinde getirmiştir. Bu iki bahsin ele alınış şekli bazen güncel meseleler bağlamında bazen ise tahkik yapılmak suretiyle işlenmiş olsa da diğer bahislerden daha fazla ele alındığını görmek mümkündür.

³³ Abdhahakim Belmehti, *Menahicu't-tahsil ve netaicu lataifi't-tevil fi keşfi esrari'l-mudevveneti min evveli'l-kitabi ila ahiri kitabi'l-itikafi*, Riyad, 2003.

³⁴ Muhammed bin Suud el-Hamis, *Menahicu't-tahsil ve netaicu lataifi't-tevil fi keşfi esrari'l-mudevveneti min evveli'l-kitabi ila ahiri kitabi'l-itikafi*, Riyad, 2003.

³⁵ Nure binti Abdillah el-Mutlak, *Mesailu'l-imam Ahmed birivayeti'l-esrem min evveli babi sifati's-salati ila nihayeti kitabi'z-zekati*, Riyad, 1998.

³⁶ Fatin binti Muhammed el-Muşrif, *Mesailu'l-imam Ahmed birivayeti'l-esrem min evveli babi's-siyami ila nihayeti babi'l-musakati ve'l-muzara'ati*, Riyad, 1998.

³⁷ Süleyman bin Türki et-Türki, *İhtiyaratu İbni Teymiyye el-fikhiyye min evveli babi salati't-tatavvui ila ahiri kitabi'z-zekat*, Riyad, 1998.

³⁸ Salih bin Mansur el-Cerbu', *İhtiyaratu İbni Teymiyye el-fikhiyye min evveli kitabi's-siyami ila nihayeti kitabi'l-çihat*, Riyad, 1998.

³⁹ Ayiz bin Fedğuş el-Harisî, *İhtiyaratu İbni Teymiyye el-fikhiyye min evveli kitabi't-tahareti ila ahiri babi sucudi's-sehvi*, Riyad, 1998.

⁴⁰ Abdhumejd bin Sa'd el-Suudi, *Uyunu'l-edilleti fi'l-mesaili'l-hilaf beyne fukahai'l-emsar li'l-kâdi ebi'l-hasan Ali bin Ömer el-Bağdadi min bidayeti kitabi't-tahareti ila nihayetihi tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1991.

⁴¹ Musaid bin Kasim el-Falih, *Kitabu'l-mustev'ib li's-Samiri el-Hanbeli el-kısmu'l-evvel mine'l-kitabi'l-ibadat tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1981.

⁴² Abdurrahman bin Ahmet Fayî' Useyri, *Ahkamu'l-Bahri fi'l-Fıkhi'l-İslamiyyi*, Riyad, 1994.

Münâkehât/Aile Hukuku

Allah Teala kıyamet gününe kadar âlemin düzeninin bekasını murat etmiştir. Bu düzenin bekası ise insanoğlunun neslinin devam etmesiyle mümkündür. Bu sebeptendir ki yüce Allah insanların bu birlikliğinin ifadesi olan münakehat hükümlerini çeşitli ayetler ve sünnet vesilesiyle insanlara bildirmiştir. Bu bağlamda münakehat bahsi evlenme, boşanma, velayet, vesayet nafaka gibi konuları ihtiva eder. Önemi haiz bir konu olması hasebiyle de kimi fıkıh kitaplarında ibadat bahsinden hemen sonra münakehat bahsi işlenmiştir⁴³. Tarih boyunca “ el-Ahvalu’ş-Şahsiyye Kanunu” şeklinde anılan İslam hukukunun bu bölümü günümüzdeki ifadesiyle aile hukukudur.⁴⁴

Muhammed bin Suud Üniversitesinde yapılan doktora çalışmalarını incelediğimizde münakehat yani aile hukuku ile bağlantılı olan şu tezleri görmekteyiz; İslam şeriatında yasaklanan nikahlar⁴⁵, nikah akdinde muhayyerlik⁴⁶, veledi zinanın hükümleri,⁴⁷ aile hukuku hususunda Maliki mezhebinin diğer üç mezhepten ayrıldığı meseleler⁴⁸ İslam fıkhında korunmak ve barınmanın hükümleri,⁴⁹ Hanefi mezhebinin nikah ve eseriyle ilgili müfredatı⁵⁰, Menahicu’t-tahsil ve netaciu lataifi’t-tevil fi keşfi esrari’l-mudevveneti isimli eserin iddet ve talak bahislerinin tahkik çalışması⁵¹, İslam fıkhında kaybolan kişinin hükümleri⁵², İslam fıkhında kadının çalışması,⁵³ İhtiyaratu İbni Teymiyye el-fıkhiyye isimli eserin nikah bahsinin

⁴³ Ebubekir Merginani, *el-Hidaye*, Mektebetu’l-Buşra, Pakistan, c. III, s. 3.

⁴⁴ Ayrıca Bkz. Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, c. II, s. 61.

⁴⁵ Abdullah bin Muhammed el-Kuveyzani, *el-Enkihatü’l-menhiyyi anha fi’ş-şeriatü’l-islamiyyeti*, Riyad, 1977.

⁴⁶ Abdülahed Molla Recep, *el-Hıyar fi’n-nikah*, Riyad, 1994.

⁴⁷ Hannan binti Muhammed bin Mes’ud el-Kahtani, *Ahkamu Veledi’z-zina*, Riyad, 2002.

⁴⁸ Muhammed bin Abdillâh Muhammed, *Ma İnfere de bihi’l-mezhebu’l-mâlikiyyu ani’l-meşhur fi’l-mezahibi’s-selaseti fi ahkami’l-usreti ve’l-akdiyyeti*, Riyad, 1989.

⁴⁹ Hafız Muhammed Enver, *et-Tesettür ve’l-ivâu fi’l-fıkhi’l-islamiyyi*, Riyad, 1998.

⁵⁰ Mâsi Abdilkadir Hasan, *Müfredatu’l-mezhebi’l-hanefi fi farki’n-nikahi ve eseriha*, Riyad, 2000.

⁵¹ Nakib Ahmed Nusayruddin, *Menahicu’t-tahsil ve netaciu lataifi’t-tevil fi keşfi esrari’l-mudevveneti min evveli kitabi’l-iddeti ve’l-talaki ila ahiri kitabi buyui’l-garari*, Riyad, 2003.

⁵² Salih bin Abdillâh el-Lahim, *Ahkamu’l-gaibi fi’l-fıkhi’l-islamiyyi*, Riyad, 1986.

⁵³ Hayle binti İbrahim el-Tuveyciri, *Amelu’l-mereti fi’l-fıkhi’l-islamiyyi*, Riyad, 2005.

tahkik çalışması⁵⁴, İslam fıkında eğitim ve öğretimin hükümleri,⁵⁵ İmam Yahya el-İmranî'nin el-Beyan isimli eserinin nikah bahsinin tahkik çalışması⁵⁶ Ahmed bin Muhammed bin Muhammed el-Bağdadi'nin Şerhu muhtasari'l-Kudûri adlı eserinin zihar bahsinin tahkiki⁵⁷ İhtiyaratu İbni'l-Kayyim el-fikhiyyetu adlı eserin nikahlar⁵⁸ ve hul'⁵⁹ bahislerinin tahkik çalışmaları, İslam fıkında velayet⁶⁰ veledi zinanın hükümleri,⁶¹ gibi çalışmalar doktora tezlerine konu edilmiştir.

Yapılan çalışmaları incelediğimizde münekahat başlığı altında ele alınan konuların ibadat kısmından da sınırlı olduğunu görüyoruz. Bu sınırlı çerçevede telif edilen tezlerin daha çok eser tahkiki şeklinde yapılmış olması hazırlanan çalışmaların ortak özelliğini yansıtmaktadır.

Borçlar hukuku

İslam hukukunun geleneksel üçlü tasnifinin muamelat başlığının bir parçasını ifade eden borçlar hukuku, kişiler arasında kurulan türlü çeşit borç münasebetlerini ve bunlardan doğan alacak haklarını ve borçlarını düzenler.⁶² Genel olarak fıkıh kitaplarında Kitab'ul-Buyu' başlığı altında ele alınan borçlar hukuku günümüzde ayrı bir başlık altında incelenmektedir.

Yapılan doktora çalışmalarını incelediğimizde borçlar hukuku ile ilgili, İslam hukukunda mali masrafi geri ödemenin hükümleri,⁶³ finansal olmayan sözleşmelerin bozulması,⁶⁴ İslam fıkında çalışma ve vazifenin

⁵⁴ Fehd bin Abdurrahman el-Yahya, *İhtiyaratu İbni Teymiyye el-fikhiyye min kitabi'l-âriye ile nihayeti kitabi'n-nikah*, Riyad, 1998.

⁵⁵ Nuratu binti Muhammed el-Matruđi, *Ahkamu't-teallümi ve't-talimi fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1998.

⁵⁶ Abdülhakim bin Muhammed el-Aclan, *el-Beyan li İmam Yahya el-İmranî min evveli kitabi'n-nikah ile nihayeti babi'r-rica'*, Riyad, 1998.

⁵⁷ Fehd bin Abdillâh bin Ali el-Sülemi, *Şerhu muhtasari'l-Kudûri li imam ebi nasr Ahmed bin Muhammed bin Muhammed el-Bağdadi el-meşhur bi'l-ekta' el-muteveffa senete h.474 min evveli kitabi'l-zihari ile ahiri'l-kitabi tahkiken ve diraseten*, Riyad, 2002.

⁵⁸ Ali bin İbrahim el-Gamidi, *İhtiyaratu İbni'l-Kayyim el-fikhiyyetu fi'l-enkihâti ve'l-muamelati*, Riyad, 1989.

⁵⁹ Zeyd bin Sa'd el-Gannam, *İhtiyaratu İbni Teymiyye el-fikhiyye min evveli babi'l-hul'i ile nihayeti kitabi'l-ikrar*, Riyad, 1998.

⁶⁰ Muhammed bin Abdilaziz el-Hamud, *el-Muvâlâtu fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1993.

⁶¹ Hannan binti Muhammed bin Mes'ud el-Kahtani, *Ahkamu Veleđi'z-zina*, Riyad, 2002.

⁶² Ayrıca Bkz. Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016, c. III, s. 21; Ayhan Ak, *İslam Borçlar Hukuku*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2019, s. 21.

⁶³ Sadi bin Hüseyin Ceber, *Ahkamu istirdadi'l-mali fi'l-Fikhi'l-İslamiyyi*, Riyad, 1981.

⁶⁴ Ahmed bin Abdillâh el-Yusuf, *Esbabu İnhilali'l-ukudi Gayri'l-maliyyeti*, Riyad, 2003.

hükümleri,⁶⁵ İslam fıkında tahsilatın hükümleri,⁶⁶ kul haklarında zimmetin ibrası⁶⁷, İslami bankalar ve diğer bankalar arasında trampanın hükümleri,⁶⁸ günümüz finansal piyasalarında işlem yapmanın hükümleri,⁶⁹ İslam fıkında kârın hükümleri ve vakiya tatbik edilmesi,⁷⁰ finansal takas akitlerinde vazgeçmenin hükümleri,⁷¹ finansal takas akitlerinde ikale ve fesh,⁷² ibadetler dışında mekan ile alakalı hükümler,⁷³ mali işlemlerde öncelik ve İslam fıkındaki hükümleri,⁷⁴ Yahya el-İmrani'nin el-Beyan isimli eserinin alışveriş bölümünün tahkik çalışması,⁷⁵ finansal akitlerde tayin ve etkisinin hükümleri,⁷⁶ İslam fıkında finansal davet,⁷⁷ finansal takas akdinde fazlalık ve tesiri,⁷⁸ finansal işlemlerde telafi koşulları,⁷⁹ finansal akit,⁸⁰ zimmette nitelenen üzere akit,⁸¹ bileşik finansal akitlerin fıkhi incelemesi ve tatbiki,⁸² güncel kefillik,⁸³ güncel finansal işlemlerde riziko,⁸⁴ fıkhi inceleme

---

⁶⁵ Muş'il bin Sa'd el-Asker, *Ahkamu'l-Ameli ve'l-vazifeti fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2006.

⁶⁶ Abdullah bin Muhammed el-Cuma', *Ahkamu'l-bedel fi'l-Fıkhi'l-İslamiyyi*, Riyad, 1988.

⁶⁷ Nuh bin Ali Süleyman Muabede, *İbrau'z-zimmeti fi hukuki'l-ibadi*, Riyad, 1980.

⁶⁸ Fehd bin Salih el-Hamud, *Ahkamu't-tebadüli'l-maliyy beyne'l-Mesarifi'l-İslamiyyeti ve beyne'l-mesarifi'l-Uh'ra*, Riyad, 2005.

⁶⁹ Mübarek bin Süleyman Ali Süleyman, *Ahkamu't-teamuli fi'l-esvaki'l-maliyyeti'l-muasirati*, Riyad, 1998.

⁷⁰ Musa bin Mehdi bin Abdillallah Müsemmlili, *Ahkamu'r-ribhi fi'l-fıkhi'l-islamiyyi ve tatbiguhu fi'l-muamela'ti'l-hadiseti*, Riyad, 1988.

⁷¹ Fazlurrahim bin Muhammed Osman, *Ahkamu'r-rucüi fi ukudi'l-muavedâti'l-mâliyyeti*, Riyad, 1995.

⁷² İbrahim bin Abdirrahman el-Urvan, *El-İkale ve'l-fesh fi ukudi'l-muavedati'l-maliyye*, Riyad, 1984.

⁷³ Abdulkarim bin Yusuf el-Hadir, *el-Ahkamu'l-fıkhiyyetu'l-muteallikatu bi'l-mekani fi gayri'l-ibadat*, Riyad, 1991.

⁷⁴ İbrahim bin Salih et-Tenem, *el-İmtiyaz fi'l-muamela'ti'l-maliyye ve ahkamuhu fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2003.

⁷⁵ İbrahim bin Muhammed Kasım Rahim, *el-Beyan li İmam Yahya el-İmranî min evveli kitabi'l-buyui' ila ahiri kitabi'r-rehni*, Riyad, 1998.

⁷⁶ Abdurrahim bin İbrahim el-Haşim, *et-Ta'yinu ve eseruhu fi'l-ukudi'l-maliyyeti*, Riyad, 1991.

⁷⁷ Adil Muhammed Sad Duveysan, *ed-Da've'l-maliyyetü fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2007.

⁷⁸ Abdurrauf bin Muhammed el-Kemali, *ez-Ziyadetü ve eseruha fi'l-muavazati'l-maliyyeti*, Riyad, 1994.

⁷⁹ İyaz bin Assaf el-Anezi, *eş-Şurutu't-ta'vidiyyetu fi'l-muamela'ti'l-maliyyeti*, Riyad, 2002.

⁸⁰ Abdurrahman bin Salih bin Süleyman el-Hacci, *el-Akdu'l-maliyyu*, Riyad, 2004.

⁸¹ Muhammed el-Hasan ed-Dedo, *el-Akdu ala mevufin fi'z-zimmeti*, Riyad, 1997.

⁸² Abdullah bin Muhammed el-Umrani, *el-Ukudu'l-maliyyetu'l-murekkebetu diraseten fıkhiyyeten ta'sileten ve tatbikiyyeten*, Riyad, 2001.

ve tatbiki olarak borç ödemeyi uzatma,⁸⁵ cayma ve İslam fıkhdaki hükümleri,⁸⁶ icâb konusunda güncel meseleler,⁸⁷ İslam fıkhdında borçların belgelenmesi,⁸⁸ İslam fıkhdında misli tazminat,⁸⁹ finansal olmayan sözleşmelerin çözülmesinin sebepleri,⁹⁰ İhtiyaratu İbni'l-Kayyim el-fikhiyyetu adlı eserin muamelat bölümünün tahkiki,⁹¹ Yahya el-İmranî'nin el-Beyan adlı eserinin iflas bölümünün tahkik çalışması,⁹² İslam fıkhdında kumar ve hükmü,⁹³ Ebu Nasr Ahmed bin Muhammed'in Şerhu muhtasari'l-kudûri adlı eserinin alışveriş bölümünün tahkiki,⁹⁴ İslam fıkhdında gizli sözleşme,⁹⁵ muamelat hususunda şer'i müddetler,⁹⁶ Kâdi Abdu'l-Vehhab'ın el-İşraf ala mesali'l-hilaf adlı eserinin sulh⁹⁷ ve havale⁹⁸ bahislerinin tahkik çalışmaları, muamelat akitlerine tesir eden fiiller⁹⁹ sözleşmeyi fes etmenin götürüleri,¹⁰⁰ İslam fıkhdında akit sigaları,¹⁰¹ sözleşmenin iki tarafını üstlenmek,¹⁰² finansal olmayan akitlerde tarafların ihtilafı,¹⁰³ gibi başlıkların tezlere konu edildiğini tespit ettik.

⁸³ Abdurrahman bin Suud el-Kebir, *el-Kefalatu'l-mu'asiratu*, Riyad, 1996.

⁸⁴ Abdurrahman bin Abdillâh el-Hamis, *el-Muhataratu fi'l-muamelati'l-mâliyyeti'l-mu'asirati*, Riyad, 2006.

⁸⁵ Selman bin Salih el-Duheyli, *el-Mumataletu fi'd-duyuni diraseten fikhiyyeten te'siliyyeten ve tatbikiyyeten*, Riyad, 2001.

⁸⁶ Abdülaziz bin Abdirrahman el-Aclan, *en-Nukulu ve ahkamuhu fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1991.

⁸⁷ Muhammed bin Hatil bin Gaylan el-Medihci, *Ahkamu'n-nevazili fi'l-icabi*, Riyad, 2005.

⁸⁸ Salih bin Osman el-Huleyl, *Tevsiku'l-duyûn fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1981.

⁸⁹ Ali bin Ahmed el-Ma'si, *İvedu'l-misli fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1993.

⁹⁰ Ahmed bin Abdillâh el-Yusuf, *Esbabu İnhilali'l-ukudi Gayri'l-maliyyeti*, Riyad, 2003.

⁹¹ Ali bin İbrahim el-Gamidi, *İhtiyaratu İbni'l-Kayyim el-fikhiyyetu fi'l-enkihati ve'l-muamelati*, Riyad, 1989.

⁹² Abdurrahman bin Abdillâh el-Mahdub, *el-Beyan li İmam Yahya el-İmranî min babi't-teflisi ila nihayeti'l-gasbi*, Riyad, 1998.

⁹³ Süleyman bin Ahmed el-Mulhim, *el-Kimar ve hukmuhu fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1991.

⁹⁴ Neval binti Abdillâh el-Tayyar, *Şerhu muhtasari'l-kudûri li imam ebi nasr Ahmed bin Muhammed bin Muhammed el-Bağdadi el-meşhur bi'l-ekta' el-muteveffa senete h.474 min evveli kitabi'l-bey'i ila âhiri kitabi'l-hul'i tahkiken*, Riyad, 2002.

⁹⁵ Sami bin Abdilaziz el-Macid, *el-Akdu'l-batinu fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2004.

⁹⁶ İbrahim bin Nâsır el-Hamud, *El-mudedu's-şer'iyyetu fi'l-ibadati ve'l-muamelat*, Riyad, 1984.

⁹⁷ Fehd bin Mübarek Âli Zu'ayr, *el-İşraf ala mesali'l-hilaf li'l-kâdi Abdi'l-vehhab min evveli'l-kitab hatta nihayeti kitabi's-sulhi ve'l-ikrar tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1997.

⁹⁸ Muhammed Salim veled el-Hu, *el-İşraf ala mesali'l-hilaf li'l-kâdi Abdi'l-vehhab min babi'l-havaleti hatta nihayeti'l-kitab tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1997.

⁹⁹ Salim bin Ubeyd el-Mutayri, *el-Ef'alu'l-müessiretu fi'l-ukudi'l-muamelat*, Riyad, 2008.

¹⁰⁰ Muhammed Muhtar Muhammed el-Mâli, *Mufevvitatu feshi'l-akdi*, Riyad, 1996.

¹⁰¹ Salih bin Abdilaziz el-Guleyka, *Sıyeğu'l-ukûdi fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1994.

¹⁰² Abdulmecid bin İbrahim bin Huneyn, *Tevelli Tarafeyi'l-akdi*, Riyad, 2003.

Eşya Hukuku

Tabiatta maddi varlığı olan her şeye Arapçada “şey” denir. Dilimize de aynen geçen bu kelimenin çoğulu “eşya” dır. Kişilerin eşya üzerindeki hakimiyetleri dolayısıyla ortaya çıkan ilişkileri örneğin taşınır (menkul) ve taşınmaz (gayrimenkul) mallar üzerinde kurdukları bağları, tapu sicili, zilyetlik gibi insan-eşya ilişkisiyle alakalı tüm halleri düzenleyen nizama eşya hukuku denir. Fıkıh kitaplarında kismet, rehin, lukata, gasb, istihkak ve ihyaul mevat gibi hususi konu başlıkları altında ele alınmıştır.¹⁰⁴

Yapılan doktora çalışmalarını incelediğimizde eşya hukuku ile ilgili, İslam fıkında gayrimenkul satışı ve kiralaması,¹⁰⁵ İslam fıkında hisseli malın hükümleri,¹⁰⁶ arabaya taalluk eden fıkhi hükümler,¹⁰⁷ İslam fıkında hissesiz malın hükümleri,¹⁰⁸ rehin verilen mal üzerine akitleşenlerin yetkileri,¹⁰⁹ güncel gayrimenkul meseleleri,¹¹⁰ İslam fıkında silahın hükümleri,¹¹¹ mülkiyette tasarrufun hükümleri ve koşulları,¹¹² bakım taahhüdü,¹¹³ uçakla seyahat ile ilgili hükümler ve tesirleri,¹¹⁴ İslam şeriatinde mevkuf tasarruflar,¹¹⁵ tazmin hususunda sebebiyet vermenin etkileri¹¹⁶, mühendisin binadaki mesuliyeti¹¹⁷ vakıfta tasarruf,¹¹⁸ gibi başlıkların tezlere konu edildiğini tespit ettik.

¹⁰³ İbrahim bin Abdirrahman el-Cüheyman, *İhtilafu'l-muteakideyni fi'l-ukudi gayri'l-maliyyeti*, Riyad, 1984.

¹⁰⁴ Ayrıca Bkz. Akgündüz, Ahmed, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyati*, İmak Ofset Basım Yayın, İstanbul, 2012, c. II, s. 804.

¹⁰⁵ Adlan bin Gazi el-Şemrani, *Be'yu'l-akar ve te'ciruhu fi'l-fikhil-islamiyyi*, Riyad, 1983.

¹⁰⁶ Salih bin Muhammed es-Sultan, *Ahkamu'l-muşa'i fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1986.

¹⁰⁷ Ali bin Ahmed el-Kenderi, *el-Ahkamu'l-fikhiyyetu'l-muteallikatu bi's-seyyarati*, Riyad, 2006.

¹⁰⁸ Ehl binti Muhammed es-Sağir, *Ahkamu'l-munfasili fi'l-fikhi*, Riyad, 2005.

¹⁰⁹ Abûd bin Ali bin Der', *Sultatu'l-muteakideyni ale'l-mâli'l-merhûn*, Riyad, 1997.

¹¹⁰ Ahmed bin Abdilaziz el-Umeyrati, *Nevazilu'l-akar*, Riyad, 2007.

¹¹¹ Muhammed bin Muri el-Harisi, *Ahkamu's-silahi fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1995.

¹¹² Muhammed bin İbrahim el-Gamidi, *et-Tasarruf fi'l-milki ahkamuhu ve kuyuduhu*, Riyad, 1989.

¹¹³ Fehd bin Abdilaziz el-Vuheyb, *el-İltizam bi's-siyani*, Riyad, 2004.

¹¹⁴ Fayiz bin Abdilkerim el-Fayiz, *el-Ahkamu'l-muteallikatu bi't-tayarani ve asarihi*, Riyad, 2005.

¹¹⁵ Abdullah bin Abdulvahid el-Hamis, *et-Tasarrufatu'l-meokufetu fi's-şeriatil-islamiyyeti*, Riyad, 1980.

¹¹⁶ Abdurrahman bin Fehd el-Humeyn, *Eseru't-Tesebbübi fi'd-daman*, Riyad, 1992.

¹¹⁷ Abdusselam bin Abdillah el-Gamidi, *Mesuliyetu'l-muhendisi fi'l-binai*, Riyad, 2008.

Ticaret Hukuku

Kişiler arasındaki adi borç ilişkileri borçlar hukukunun konusunu oluşturmaktadır. Ancak borç ilişkilerinin daha teknik, daha büyük ve hacmi geniş kapsamlı borçları içeren hukuku ticaret hukukudur.

Ticaret hukuku, kişiler arası ticari ilişkilerden doğan ve ticari işletmeyi ilgilendiren, bunun yanında ticaret şirketlerinin kuruluşu, örgütlenmesi ve çalışmaları ile sona ermelerini, kıymetli evrakın türleri ve kıymetli evraka ilişkin kuralları, özel sigortaların neler oldukları, nasıl işledikleri ve sona ermeleri, deniz ticaret hukuku kurallarını düzenleyen bir hukuk dalıdır.¹¹⁹

Yapılan doktora çalışmalarını incelediğimizde İslam fıkında çek senetlerinin hükümleri,¹²⁰ İslam fıkında sanayinin hükümleri,¹²¹ anonim şirketinin idaresi ve denetimi,¹²² hisse ve tahvillerin İslam fıkındaki hükümleri,¹²³ elektronik ticaret ve İslam fıkındaki hükümleri,¹²⁴ ticari pazarlama ve hükümleri,¹²⁵ maaş ve günümüz finansal teminatı,¹²⁶ karışık şirketler,¹²⁷ yatırım fonları,¹²⁸ banka döviz, realitesi ve fıkhi hükümleri,¹²⁹ elektronik açık arttırma,¹³⁰ banka işlemleri ve şeriatteki hükümleri,¹³¹ elektronik para,¹³² finansal işlemlerde ticari arabuluculuk,¹³³ İslami

¹¹⁸ İbrahim bin Abdillaziz el-Gasn, *et-Tasarrufu fi'l-vakfi*, Riyad, 1985.

¹¹⁹ Ayrıca Bkz. Akgündüz, Ahmed, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı*, İmak Ofset Basım Yayın, İstanbul, 2012, c. II, s. 941.

¹²⁰ Sa'd bin Türki el-Haslan, *Ahkamu'l-evraki't-ticariyye fi'l-Fıkhı'l-İslamiyyi*, Riyad, 1996.

¹²¹ Muhammed bin Mansur el-Medhali, *Ahkamu's-sinaati fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1992.

¹²² Ahmed bin Muhammed er-Rezim, *İdaretu's-şeriketi'l-musahemeti ve'r-rikabeti aleyha*, Riyad, 2006.

¹²³ Ahmed bin Muhammed el-Halil, *el-Eshumu ve's-senedatu ve Ahkamuha fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1997.

¹²⁴ Sultan bin İbrahim el-Haşimi, *et-Ticaretü'l-elektironiyetü ve ahkamuha fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2002.

¹²⁵ Hüseyin bin Ma'levi eş-Şehrani, *et-Tesviku't-ticari ve ahkamuhu*, Riyad, 2004.

¹²⁶ Mukbil bin Hamd el-Mukbil, *er-Ravatibu ve'l-mukafatu'l-maliyyetu'l-muasiratu*, Riyad, 2006.

¹²⁷ Ömer bin Abdilaziz es-Said, *eş-Şerikatu'l-muhtelidatu*, Riyad, 2008.

¹²⁸ Hasan Galip bin Hasan Daile, *es-Sanadiku'l-istismariyyetu*, Riyad, 2006.

¹²⁹ Abdulkarim bin Muhammed es-Sima'il, *el-Umlātu'l-masrifiyeti hakikatuhu ve ahkamuha'l-fıkhiyyetu*, Riyad, 2003.

¹³⁰ Fehd bin Abdilaziz el-Davud, *el-Mezadu'l-elektironi*, Riyad, 2007.

¹³¹ Talib Hıdır eş-Şenkiti, *el-Muamelatu'l-masrifiyetu ve ahkamuha fi's-şer'iyyeti*, Riyad, 1978.

¹³² Yusuf bin Abdilaziz el-Tuveyciri, *en-Nukudu'l-elektironiyetu*, Riyad, 2007.

¹³³ Abdurrahman bin Salih el-Etram, *el-Visâtatu't-ticariyyetu fi'l-muamelati'l-mâliyyeti*, Riyad, 1983.

bankalarda vekalet için uygulanan güncel işlemler,¹³⁴ finansal akitler devrimi,¹³⁵ faizsiz ticari bankalar,¹³⁶ günümüz finansal piyasalarda yan ürünlerin satışı,¹³⁷ borsada hisse sirkülasyonu,¹³⁸ finansal akitlerde güvenlik eylemleri,¹³⁹ İslam şeriatinde finansal işletme,¹⁴⁰ yatırım bonoları,¹⁴¹ tedarik sözleşmesi, realitesi ve İslam fıkhdındaki hükümleri,¹⁴² kontrat sözleşmesi,¹⁴³ teknoloji transferi sözleşmesi,¹⁴⁴ dağıtım sözleşmeleri,¹⁴⁵ finansal sözleşmelerin tedariki,¹⁴⁶ şirkette ortağın mesuliyeti,¹⁴⁷ uluslararası ticaret sözleşmeleri¹⁴⁸ vakıf yatırımı,¹⁴⁹ anonim şirketlerine üyelik ve hükümleri,¹⁵⁰ elektronik arabulucuk¹⁵¹ İslam fıkhdında sigorta ve hükümleri,¹⁵² İslam fıkhdında sağlık sigortası,¹⁵³ İslam fıkhdında parasal enflasyon,¹⁵⁴ gibi başlıkların tezlere konu edildiğini tespit ettik.

---

¹³⁴ Ahmet bin Muhammed bin Hamd eş-Şeşri, *et-Tatbikatu'l-muasiratu li'l-vekaleti fi'l-mesarifi'l-islamiyyeti*, Riyad, 2008.

¹³⁵ Muhammed bin Sa'd el-Dusiri, *İnkılabu'l-ukudi'l-mâliyyeti*, Riyad, 2003.

¹³⁶ Muhammed bin Abdillâh el-Şebâni, *Bunukun Ticariyyetun bidûni riben*, Riyad, 1982.

¹³⁷ Halid bin Abdirrahman bin Nasir el-Mehna, *Buyu'u'l-muştekkâti fi'l-esvâki'l-mâliyyeti'l-mu'asirati*, Riyad, 2007.

¹³⁸ Sami bin Abdirrahman el-Betti, *Tedavulu'l-eshumi fi sûki'l-evrâki'l-mâliyyeti*, Riyad, 2008.

¹³⁹ Abdulaziz bin Muhammed el-Huceylan, *Tasarrufatu'l-emni fi'l-ukudi'l-mâliyyeti*, Riyad, 1988.

¹⁴⁰ Abdullah bin Muhammed Âli'ş-Şeyh, *Tevzifu'l-emoâli fi'ş-şeriatil-islamiyyeti*, Riyad, 1981.

¹⁴¹ Abdullatif Abdullalim İbrahim el-Abdullatif, *Sukûku'l-istismar*, Riyad, 2007.

¹⁴² Adil bin Şahin bin Muhammed Şahin, *Akdu'l-tevrid hakikatuhu ve ahkamuhu fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2002.

¹⁴³ Abdurrahman bin Ayid el-Ayid, *Akdu'l-mukaveleti*, Riyad, 1997.

¹⁴⁴ Ahmed bin Fehd el-Fehd, *Akdu Nakli't-teknolociya*, Riyad, 2008.

¹⁴⁵ Fehd bin Salih el-Bahus, *Ukudu't-tevzi*, Riyad, 2007.

¹⁴⁶ Velid bin Yusuf el-Muaydi, *Muenu'l-ukudi'l-mâliyyeti diraseten ve fikhiiyyeten*, Riyad, 2008.

¹⁴⁷ Halid bin Muhammed el-Mâcid, *Mesuliyetu'ş-şeriki fi'ş-şirketi*, Riyad, 1998.

¹⁴⁸ Macid bin Muhammed el-Süleymi, *Ukudu't-ticaretid-düveliyyeti*, Riyad, 2006.

¹⁴⁹ Ahmed bin Abdilaziz es-Sukayh, *İstismaru'l-vakf*, Riyad, 1999.

¹⁵⁰ Ömer bin Muhamed el-Aclan, *el-İktitâb fi'ş-şerikati'l-musahemeti hakikatuhu ve ahkamuhu*, Riyad, 2005.

¹⁵¹ Salih bin Abdillâh el-Cal'ud, *el-Visâtatu'l-elektironiyyetu*, Riyad, 2008.

¹⁵² Süleyman bin İbrahim es-Sünyan, *et-Te'min ve ahkamuhu*, Riyad, 1987.

¹⁵³ Müşai'l binti Fehd el-Hasun, *et-Te'minü's-sihhi fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2005.

¹⁵⁴ Halid bin Abdillâh el-Muslih, *et-Tedahumu'n-nakdi fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2001.

Miras Hukuku

Miras hukuku, İslam hukukunda, “feraiiz” başlığı altında işlenir. Kişinin ölümünden sonra geriye bırakmış olduğu mülkiyete taalluk eden ilişkileri düzenleyen hukuka miras hukuku denir. Ölenin tekfin-teçhiz işlemleri, vasiyeti, kalan malın gerideki varislere nasıl pay edileceği gibi konuları içerir.¹⁵⁵

Yaptığımız inceleme doğrultusunda İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde miras hukuku ile ilgili doktora tezi tespit edemedik.

Mali Hukuk

Kamu gelirleri ile kamu giderlerinin hükümlerini mali hukuk düzenlemektedir. İslam hukukundaki mali hukukun üç ana kaynağı vardır. Bunlar zekât, fey (cizye, haraç ve öşür) ve humustur. Devlet arazisinde çıkarılan madenler de humus kaleminde değerlendirilir. Zekât bahsi her ne kadar ibadat başlığı altında değerlendirilmiş olsa da İslam devletinin bir gelir kaynağı olması itibariyle mali hukuk bağlamında da değerlendirilmektedir.¹⁵⁶

Yapılan çalışmalar arasında zekât hususunda güncel meseleler¹⁵⁷, para ve ticaret mallarının zekâtı¹⁵⁸, İslam’da devletin iktisadi vazifeleri,¹⁵⁹ gibi tezler mali hukuka taalluk etmektedir.

Yargılama Hukuku

Fıkıh kitaplarını incelediğimizde yargılama hukukunun Kitab’ul-Kazâ, Kitab’ul-Beyinat, Kitab’ul-Da’va, Edeb’ül Kâdî ya da kazâ başlıkları altında işlendiğini görüyoruz. Sözlükte hüküm ve hâkimlik manalarını ifade eden kazâ ise, insanlar arasında meydana gelen dava ve çekişmeleri, meşru hükümlere uygun olarak çözüme kavuşturmayı ifade eder. Bu çözümün esasları yargı hukukunda incelenmektedir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ Ayrıca Bkz. Koçak, Muhsin, *İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 314.

¹⁵⁶ Ayrıca Bkz. Akgündüz, Ahmed, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, İmak Ofset Basım Yayın, İstanbul, 2011, c. I, s. 699; Ayhan Ak, *İslam Kamu Hukuku*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2019, s. 87-105.

¹⁵⁷ Abdullah bin Mansur el-Kufeyli, *el-nevazilu fi’z-zekati*, Riyad, 2004.

¹⁵⁸ Halife bin İbrahim el-Zureyr, *Zekatu’l-esman ve urudu’t-ticareti ve ma fi hukmiha*, Riyad, 1978.

¹⁵⁹ Ahmed bin Yusuf el-Derviş, *el-Vezai’fu’l-iktisadiyyetu li’l-devleti fi’l-islam*, Riyad, 1984.

¹⁶⁰ Ayrıca Bkz. Akgündüz, Ahmed, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, İmak Ofset Basım Yayın, İstanbul, 2011, c. I, s. 829.

Yargı hukuku bağlamında çalışılan doktora tezlerini incelediğimizde İslam fıkında inkâr ve hükümleri,¹⁶¹ kadı yardımcıları,¹⁶² İslam fıkında yargının bağımsızlığı,¹⁶³ İslam fıkında hak iddiasında bulunma,¹⁶⁴ Müslümanlar ve gayri müslimler arası davalasma,¹⁶⁵ fıkhi hükümlerde suçlama ve etkisi,¹⁶⁶ vazgeçme ve yargıdaki hükümleri,¹⁶⁷ İslam şeriatinde sulh,¹⁶⁸ İslam fıkında vekillik görevinden tecrit etme,¹⁶⁹ Ömer bin Hattab döneminde yargı,¹⁷⁰ muamelat bahsinde yargı infazının güncel problemleri,¹⁷¹ kişinin ihmalkarlıktan kaynaklanan zarar karşılığındaki mesuliyeti,¹⁷² güncel fiziksel ipuçları ve kanıtlama hususundaki etkileri,¹⁷³ özel mülkiyetin azledilmesi ve İslam fıkındaki hükümleri,¹⁷⁴ yargı hükümlerini ihlal etme,¹⁷⁵ gibi konuların ele alındığını görmekteyiz.

İslam hukukunun üçlü tasnifi içerisinde muamelat bölümü hacmi geniş bir alandır. Bu sebeple İslam hukukçuları daha belirginleşmesi için muamelat bölümünü kısımlara ayırmışlardır. Ayrılan bu kısımlarda ele alınan tezleri incelediğimizde muamelat içerisinde borçlar hukuku ve ticaret hukukunun yoğunlaşılan alanlar olduğunu tespit ettik. Bunun sebebi olarak ise Suudi Arabistan'ın ekonomik gücünün ve refah seviyesinin yüksek bir devlet olması, ayrıca petrol rezervleri açısından uluslararası öneme sahip bir

¹⁶¹ Abdulaziz bin Salih eş-Şavi, *el-İnkâr ve Ahkamuhu fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1995.

¹⁶² Ahmed bin Salih el-Berrak, *A'vanu'l-Kâdi*, Riyad, 1998.

¹⁶³ Muhammed bin Abdillâh es-Suhaym, *İstiklâlul-kadai fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2008.

¹⁶⁴ Muhammed bin Falih bin Mutlak, *el-İstihkak fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1981.

¹⁶⁵ Halid bin Abdilaziz el-Cerid, *et-Ta'vidu ani'd-darari'l-maliyyi ve'l-ma'neviyyi ve tatbikatuhu'l-kadaiyyetu*, Riyad, 2008.

¹⁶⁶ Salih bin Ali el-Akl, *et-Tuhmetu ve eseruha fi'l-ahkami'l-fıkhiyyeti*, Riyad, 1987.

¹⁶⁷ Bendur bin Fehd es-Suveylim, *er-Rucu ve ahkamuhu fi'l-kadai*, Riyad, 1985.

¹⁶⁸ Mecidüddin bin Minhaciddin el-Kamil, *es-Sulhu fi'ş-şer'iyyeti'l-islamiyyeti*, Riyad, 1979.

¹⁶⁹ Abdullah bin Salih el-Kenhel, *el-Azli' ani'l-velayati'n-niyabiyyeti fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1995.

¹⁷⁰ Nâsir bin Ukayl et-Tarifi, *el-Kada fi ahdi ömer bin hattab*, Riyad, 1977.

¹⁷¹ Hamd bin Abdillâh el-Hadari, *el-Nevazilu fi kâdâi't-tenfizi fi'l-muamelati vefka'l-usreti*, Riyad, 2008.

¹⁷² Muhammed bin Abdillâh el-Merzuki, *Mesuliyetu'l-meri an'd-darari'n-nâtici an taksirihî*, Riyad, 1988.

¹⁷³ Zeyd bin Abdillâh Âli Kurun, *el-karainu'l-mâdiyyetu'l-mu'asiratu ve eseruha fi'l-isbati*, 2004.

¹⁷⁴ Fehd bin Abdillâh el-Ömeri, *Nez'u'l-milkiyyeti'l-hassati ve ahkamuhu fi'l-fıkhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1985.

¹⁷⁵ Ahmed bin Muhammed el-Hudayri, *Nakdu'l-ahkami'l-kadaiyyeti*, Riyad, 1994.

devlet olması ve ülkenin sürekli ticaret, alışveriş, ithalat, ihracat ile iştirak etmesi gibi etkenlerin doktora tezlerinin konularını şekillendirmiş olduğunu düşünmekteyiz. Bununla birlikte mali hukuk ve eşya hukuku ile ilgili yapılan çalışmaların oldukça az olduğu, miras hukukuyla ilgili tespit edebildiğimiz kadarıyla herhangi bir çalışma yapılmaması bu alanda nakıs kaldığını gösterir niteliktedir.

Ukubat:

Yalnızca insanlar arasındaki mecburi ilişkileri düzene sokmak bir hukuk düzeni için yeterli değildir. Çünkü insan suça meyilli olarak yaratılmıştır ve muamelat için tanzim edilen hukuk kurallarının dışına çıkılması durumunda bir müeyyide uygulanmazsa konulan bu kuralların da genel geçerlikten öteye bir ifadesinden söz edilmez. Bu kuralların düzenli tatbiki için bir takım yaptırımlara ihtiyaç vardır. İnsan toplumunun Allah tarafından irade edildiği şekilde medeni olarak yaşayıp gelişmesi için tanzim edilen kanun ve nizamların hükümlerini korumak amacıyla konan kaideler İslam hukukunda ukubat diye isimlendirilir. Fıkıh kitaplarında kitabul hudud kitabul cinayat kitabul kısas kitabul cirah kitabul diyat başlıkları altında işlenmektedir. Bu bölümlerde had, cinayet ve tazir suç ve cezaları ele alınır. Günümüzde ise ceza hukukunu ifade eder.¹⁷⁶

Yapılan doktora tezlerini incelediğimizde ceza hukuku ile ilgili tespit ettiğimiz konular şu şekildedir:

İslâm ceza hukukunda ölümle sonuçlanmayan müessir fiillerde mağdura ödenen tazminat anlamında kullanılan erş terimi ile ilgili çalışılan erş ve hükümleri,¹⁷⁷ elektronik aletler aracılığıyla işlenen suçlar bağlamında siber saldırı,¹⁷⁸ had ve kısas cezaları dışında yöneticinin veya hâkimin takdirine bırakılan ceza şeklinde tanımlanan tazir terimi ile ilgili ele alınan İslam şeriatinde bedeni tazir cezası,¹⁷⁹ had cezalarındaki hususi hak,¹⁸⁰ had suçlarında ihtilaf edilen cezalar,¹⁸¹ İslam şeriatinde cinayetin cezası,¹⁸²

---

¹⁷⁶ Ayrıca Bkz. Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, c. I, s. 205.

¹⁷⁷ Hüseyin bin Abdillâh el-Ubeydi, *el-Erş ve Ahkamuhu*, Riyad, 1986.

¹⁷⁸ Abdullaziz bin İbrahim eş-Şebel, *el-İ'tidâu'l-elektrônî*, Riyad, 2006.

¹⁷⁹ Abdullâh bin Salih el-Hudeysi, *et-Ta'ziratu'l-bedeniyyetu fi's-şeriatil-islamiyyeti*, Riyad, 1982.

¹⁸⁰ İbrahim bin Abdilaziz el-Cüheniyyi, *el-Hakku'l-Hassu fi'l-hudud*, Riyad, 2008.

¹⁸¹ Ali bin Abdirrahman el-Hasun, *el-Ukubatu'l-muhtelefu aleyha fi ceraimi'l-hududi*, Riyad, 1983.

¹⁸² Muhammed bin Sâ'd el-Gamidi, *el-Ukubetu bi'l-katli fi's-şeriatil-islamiyyeti*, Riyad, 1982.

cinayetler, hadler ve yargı hususunda güncel meseleler,¹⁸³ cinayetlerde özel sorumluluk ¹⁸⁴ güncel finansal suçlar, ¹⁸⁵ gibi konular doktora tezleri içerisinde incelenmiştir.

Yapılan çalışmaları incelediğimizde ceza hukuku alanında hazırlanan tez sayısının genele itibarla mutedil bir seviyede olduğu söylenebilir.

Tıp Hukuku

Bu bölümde İslam hukuku ile tıp alanı arasında bağlantısı bulunan tez konularını ele alacağız.

Psikolojik hastalığın hükümleri, ¹⁸⁶ genetik mühendisliğinin hükümleri, ¹⁸⁷ İslam fıkında organ naklinin hükümleri, ¹⁸⁸ ışın ve kullanımı, ¹⁸⁹ estetik ameliyatı, ¹⁹⁰ gibi konuların İslam hukuku bağlamında doktora tezlerinin başlığı olduğunu tespit ettik.

Hukuk Tarihi

Yapılan doktora tezleri içerisinde genel olarak İslam Hukukunun tesir etmiş olduğu konular ele alınmakla birlikte, aynı zamanda İslam Hukuk tarihine ait olan çalışmalar da tez konusu olarak yer almıştır.

Menahicu't-tahsil ve netaciu lataifi't-tevil fi keşfi esrari'l-mudevveneti adlı eserin tahkik çalışması,¹⁹¹ İslam fıkında tecrübe ve faaliyet alanları,¹⁹² Semerkandi'nin faydalı fıkı,¹⁹³ Samiri'nin Mustev'ib adlı eserinin dördüncü

¹⁸³ Nayif bin İbrahim bin Hamid el-Sâyiğ, *el-Nevezilu fi'l-cinâyâti ve'l-hududi ve'l-kâdâi*, Riyad, 2006.

¹⁸⁴ Fadl Rabbi Muhammed Ömer, 2005, *el-Velâyetu'l-hâssatu fi'l-cinâyâti*, Riyad, 2005.

¹⁸⁵ Ahmed bin Muhammed el-Muheyzi', *Nevezilu'l-cerami'l-mâliyyeti*, Riyad, 2008.

¹⁸⁶ Halud binti Abdirrahman el-Mehizi', *Ahkamu'l-meridi'n-nefsi*, Riyad, 2008.

¹⁸⁷ Sa'd bin Abdilaziz eş-Şuveyrih, *Ahkamu'l-hendeseti'l-verasiyye*, Riyad, 2003.

¹⁸⁸ Yusuf bin Abdullah el-Ahmed, *Ahkamu nakli a'dai'l-insani fi'l-fikhil-islamiyyi*, Riyad, 1998.

¹⁸⁹ Abdullah bin İbrahim el-Hudayri, *el-Eş'atu ve İstihdamuha*, Riyad, 2008.

¹⁹⁰ Salih bin Muhammed bin Salih el-Fevzan, *el-Cerahatu't-tecmiliyye*, Riyad, 2004.

¹⁹¹ Nasır bin Muhammed el-Abdul Mun'im, *Menahicu't-tahsil ve netaciu lataifi't-tevil fi keşfi esrari'l-mudevveneti min evveli'l-kitabi'l-hamaleti ila ahiri'l-kitabi*, Riyad, 2003.

¹⁹² Fatıma binti Muhammed el-Muleys, *el-Hibratu ve mecalatuha fi'l-fikhil-islamiyyi*, Riyad, 1997.

¹⁹³ İbrahim bin Muhammed el-Abud, *el-Fikhu'l-nâfi'u li's-Semerkandi*, Riyad, 1984.

bölümünün tahkiki,¹⁹⁴ kura ve İslam fıkhındaki uygulama alanı,¹⁹⁵ Şafii mezhebinin doğuşu, gelişimi, özellikleri ve eserleri,¹⁹⁶ İslami hüküm koymada Abdullah bin Ömer'in yöntemi,¹⁹⁷ İbni Münzir'in fıkhı,¹⁹⁸ Ebu Hureyre'nin fıkhı,¹⁹⁹ Kitabu'z-Zeyl ala tabakatil hanabileti adlı eserdeki fihhi meseleler,²⁰⁰ Kitabu Tenvirî'l-makaleti fi halli elfazi'r-risaleti adlı eserin birinci bölümü,²⁰¹ Hanbeli fakih Ebu Ya'la'nın Kitabu'r-rivayeteyni vel vecheyne adlı eserinin tahkik çalışması,²⁰² Samiri'nin Mustev'ib adlı eserinin üçüncü kısmının tahkik çalışması,²⁰³ Muhtasarı hilâfiyyati'l-Beyhaki adlı eserin tahkik çalışması,²⁰⁴ İmam Ahmed'in cemaat tarafından rivayet edilen meseleleri,²⁰⁵ Ebu Leys Semerkandi'nin Kitabu Muhtelifî'r-rivayeti adlı eserinin tahkik çalışması,²⁰⁶ Hanbeli mezhebinin müfredatı,²⁰⁷ Kadı Han el-Buhari'nin Şerhu'l-ziyadât adlı eserinin tahkik çalışması,²⁰⁸ İslam fıkhında zamansal olmayan hesaplamalar,²⁰⁹ Samiri'nin Mustev'ib adlı eserinin ikinci kısmının tahkik çalışması,²¹⁰ Zekeriyya el-Ensârî'nin Nihayetu'l-hidayeti ile

¹⁹⁴ Muhammed bin Abdillâh eş-Şemrani, *el-Mustev'ib li's-samiri, el-kismu'r-râbi' mine'l-kitabi tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1983.

¹⁹⁵ Abdullâh bin Musa el-Ammar, *el-Kur'atu ve mecâlatu tatbikiha fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1983.

¹⁹⁶ Muhammed Muinuddin Basri, *el-Mezheb's-şafii neş'etuhu ve tatavvuruhu ve hassaisuhu ve muellafatuhu*, Riyad, 1977.

¹⁹⁷ Abdulaziz bin Muhammed Şerefuddin, *Menhecu Abdillâh bin Ömer fi't-teşri'i'l-islamiyyi*, Riyad, 1981.

¹⁹⁸ Muhammed bin Süleyman el-Halef, *Fıkhı ibni'l-munzir*, Riyad, 1984.

¹⁹⁹ Abdülkerim bin İbrahim el-Selum, *Fıkhı ebi Hureyre radiyallahu anhu*, Riyad, 1986.

²⁰⁰ Süleyman bin Salih el-Halevi, *el-Mesailu'l-fikhiyyetu fi kitabi'z-zeyl ala tabakati'l-hanabileti*, Riyad, 1998.

²⁰¹ Muhammed bin Ayiş Şebir, *el-Cüzü'l-evvelü min kitabi Tenvirî'l-makaleti fi halli elfazi'r-risaleti*, Riyad, 1981.

²⁰² Abdülkerim bin Muhammed el-Lâhim, *Tahkiku Kitabi'r-rivayeteyni ve'l-vecheyne li ebi Ya'la el-Hanbeli*, Riyad, 1976.

²⁰³ Abdurrahman bin Abdilaziz el-Dado, *Tahkiku ve dirasetu'l-kısmi's-sâlis min kitabi'l-mustev'ib li's-Sâmiri*, Riyad, 1987.

²⁰⁴ İbrahim bin Salih el-Hudayri, *Tahkiku ve dirasetu'l-kısmi's-sâni min muhtasari hilâfiyyati'l-Beyhaki*, Riyad, 1989.

²⁰⁵ Yahya bin Ali el-Ömeri, *Mesailu'l-imam Ahmed elleti ravaha'l-cema'ati*, Riyad, 2004.

²⁰⁶ Abdurrahman bin Mübarek el-Ferec, *Kitabu Muhtelifî'r-rivayeti li Ebi'l-Leys Nasr Semerkandi*, Riyad, 1984.

²⁰⁷ Abdurrahman bin Salih el-Gufeyli, *el-Müfredatu fi mezhebi'l-hanabileti fi gayri'l-ibadat ve'l-muamelat ve ahkamu'l-usreti*, Riyad, 1992.

²⁰⁸ Kasım Eşref Nur Ahmed, *Şerhu'l-ziyadâti li'l-imâmi'l-ma'ruf bi Kâdi Han el-Buhari*, Riyad, 1992.

²⁰⁹ Muhammed bin Ali eş-Şehri, *el-Mukadderatu gayru'z-zemeniyyeti fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 1990.

²¹⁰ Fehd bin Abdilkerim es-Suneydi, *el-Mustev'ib li's-samiri, el-kismu's-sani mine'l-kitabi tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1983.

tahriri'l-kifayeti adlı eserinin tahkik çalışması,²¹¹ Ahmed bin Hanbel'in mezhebinin ana meselelerinin tahkiki,²¹² Kitabu'z-Zeyl ala tabakatil hanabileti adlı eserdeki ibadat dışındaki fıkhi meseleler,²¹³ İslam fikhında biyografi,²¹⁴ gibi tez çalışmaları yapılmıştır.

Sonuç

Yaptığımız değerlendirmeler sonucunda fikhın iki ana başlığı olan usul ve furû bağlamında tez yoğunluğunun tabii olarak furû alanında olduğunu söylemek mümkündür. Bunun sebebinin ise furû fikhın usulü fıkhıtan daha çok hayatın içerisinde tatbiken mevcudiyeti ve daha hacimli bir alana sahip olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Fakat usul alanındaki çalışmaların bu denli az olması da fıkıh usulü alanının da bir nebze ihmal edildiğini düşündürmektedir.

Furû alanında daha öncede de zikrettiğimiz gibi İslam Hukukunun klasik tasnifi olan ibadat, muamelat, münakehat ve ukubat başlıkları mevcuttur. Bu geniş alan içerisinde en az tez çalışması barındıran kısım münakehat yani güncel ifadesiyle aile hukukudur. Bu bağlamda aile hukukunun üçlü tasnif içerisinde diğer kısımlara göre eksik kaldığını söylemek mümkündür.

Muamelat alanı üçlü tasnif içerisinde en hacimli olan kısımdır. Haliyle en fazla tez çalışması barındıran bölüm de muamelat bölümüdür. Muamelat bölümü içerisinde yaptığımız tasnif doğrultusunda ise en çok yoğunlaşılan alanın borçlar hukuku ve ticaret hukuku olduğunu tespit ettik. Suudi Arabistan'ın zengin bir ülke olmasının bu sonuca sebebiyet verdiğini düşünmekteyiz. Bununla birlikte muamelat bölümünün bir diğer başlığı olan miras hukuku alanında doktora çalışması yapılmamıştır. Bu anlamda miras hukuku muamelat başlığı altında ihmal edilmiş bir bölümdür.

---

²¹¹ Abdurrezzâk b. Ahmed b. Hasan Abdurrezzak, *Tahkiku ve dirasetu kitabi nihayeti'l-hidayeti ila tahriri'l-kifayeti li'l-kâdi Zekeriyya el-Ensâri*, Riyad, 1987.

²¹² Abdullah b. Süleyman el-Fadıl, *Ruusu'l-mesâili ala mezhebi Ahmed li'ş-şeriatı ebi Ca'fer tahkiken ve diraseten*, Riyad, 1980.

²¹³ Muhammed b. Hasan eş-Şeyh, *el-Mesailu'l-fikhiyyetu fi kitabi'z-zeyl ala tabakati'l-hanabileti libni receb el-hanbeli fi gayri'l-ibadat*, Riyad, 2003.

²¹⁴ Muhammed bin Ahmed bin Vasıl, *et-Tercemetü fi'l-fikhi'l-islamiyyi*, Riyad, 2003.

Ukubat yani ceza hukuku alanında yapılan çalışmaları incelediğimizde de muamelat bölümü kadar yoğunlaşmış olmasa da çalışılan tez sayısının yeterli olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Ayhan Ak, *İslam Borçlar Hukuku*, Üniversite Yayınları, Samsun 2019.

-----, *İslam Kamu Hukuku*, Üniversite Yayınları, Samsun 2019.

Akgündüz, Ahmed, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, İmak Ofset Basım Yayın, İstanbul, 2011.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, t.y., c. I.

<https://units.imamu.edu.sa/colleges/sharia/profile/Pages/default.aspx>

<https://imamu.edu.sa/about/Pages/aboutimamu.aspx>

Koçak, Muhsin, *Fıkıh Usûlü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.

-----, *İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016.

Şaban, Zekiyyüddin, *Usulu'l-fıkhi'l-islamiyyi*, İrşad Kitabevi, İstanbul, 2016.

Kurt, Halil, "Suudi Arabistan", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, c. XXXVII, s. 580.

Kurşun, Zekeriya, "Suudi Arabistan", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, c. XXXVII, s. 581.